

összejövetelen még életemben nem vettem részt. Mondom, nagy a maguk szerencséje!

En nem mérlegettem azt a „nagy szerencsét“ (nem is volt olyan szörnyen nagy). Rohantam be a szerkesztőségbe...

Ha most visszatekintünk erre az összejövetelre, akkor már többet tudunk, mint amennyit akkor tudhattunk. Tudhatjuk mindenekelőtt — hiszen ez oly természetes —, hogy akik akkor a Károlyi-palotában jelen voltak azon a tanácskozáson, egytől egyig szinte kérelmelhetetlen ellenfelei voltak az általános, egyenlő és titkos választójognak, de tudhatjuk azt is, hogy Tisza mégis magára maradt a választójogellenes küzdelemben, ennek az értekezletnek a résztvevői közül senki sem követte... Alig múlt el egy esztendő, megalakult a Választójogi Liga — Bánffy Dezső báró elnöklésével... s alig múlt el öt vagy hat esztendő, éppen Andrassy Gyula volt az, aki — egy közös bécsi útjuk alatt — arra kapacitálta Tisza Istvánt, hogy, az ország legfontosabb érdekeinek szolgálatában adja föl végre makacs ellenállását a demokratikus választójoggal szemben...

A koalíciós kormányzat második vagy harmadik esztendejétől, 1908-tól, Andrassy Gyula plurális választójogi tervezetétől, igaz, hosszú politikai életút vezet 1918-ig, Tisza és Andrassy együttes bécsi útjáig; közben lezajlott a magyar parlament történetének egyik legnagyobb csatája 1912, 1913 és 1914 első felében, amikor az ellenzéken már nem közjogi gravámenekről beszéltek, hanem a magyar nép gazdasági és szociális fölemelkedésének egyik legelső feltétele, a *politikai szabadság* kivívása állt előtérben a nagy véderővita izgalmas parlamenti ütközeteiben.

Igen, közben kitört és tombolt a nagy háború is —: a hosszú politikai életúton több ilyen gigantikus, sorsfordítónak látszó esemény csapkodta, mosta hullámaival a lelkeket és oly természetes dolog az, hogy egy olyan legmagasabbrendű intellektusban, mint amilyen az Andrassy Gyuláé is volt, elhatározóan s ha fokozatosan is, de bekövetkezett az „Umlernen“, vagy ilyesvalami, s a politikai szabadság, a demokratikus választójog harcosává lett — *többekkel* azok közül, Apponyival és másokkal, akik résztvettek azon az összejövetelen, Károlyi Mihály szalónjában...

Justról, Bánffyról és több kiemelkedő személyiségről most nem beszélünk. Bennük gyorsabb lefolyású volt a lelki folyamat, amde akár rövidebb, akár hosszabb ideig tartott egyiknél vagy másíknál, valamennyinél megállapíthatjuk a választójog nagy problémájának hatását a szabadság gondolat kialakításában. „Benne lenni a dolgokban“, ott állani mindig a küzdelem tüzeiben: ez nemcsak politikai harc, hanem lélekalakulás is. Egészen bizonyos az, hogy ilyenkor — minden máson túl — kialakulhat az emberi lélekben valami introspektív, befelé néző képesség; az ember, nagy magánosságában, többször szembeke-rül önmagával és a számadás csak a jó, a hasznos, a haladás javára végződhetik. Ilyenkor már csak meggyőződése van — és nincs taktika. Ilyenkor már csak a férfias elszántság működik — és egészen elhalványodnak a népszerűség vagy a népszerűtlenség szempontjai... azt hiszem, ilyenkor már messze távolodik minden — alacsonyrendűségével és kóklerkedésével —, amit, mert más szó nem alkalmas rá, politikának nevezünk és előtérbe lép: az áldozni, a kü-

zeni és lemondani kész egész ember!

Ennek a tételnek legemberibb megnyilatkozását — és érvényesülését — láthattuk *Kristóffy József* példájában is. Ki emlékszik még *Kristóffy József*-re? A századforduló első évtizedében főispánja volt az egyik alföldi vármegyének, majd belügyminisztere a Fejérváry-kormányzatnak. *Első* a magyar politika történetében, aki komolyan foglalkozott a választójog reformjával és *első*, aki egy demokratikus szempontból is nagy haladást jelentő reformjavaslatot készített elő parlamenti tárgyalásra. Ki emlékszik még rá? A magyar közvélemény egyrésze azzal akarta büntetni, hogy már életében elfelejtette... Nem volt még magyar politikus — talán az egyetlen Tiszát kivéve —, akit hivatali működése alatt annyi támadás és annyi szenvedélyes vád ért volna, mint őt. Hogy is mondjam csak: a *szokvány-sors* jutott osztályrészül neki is, mint mindenki másnak, aki egy *okos és jó gondolat*tal megelőzi korát, sőt, ezen is túlmegy és azt a jó gondolatát *valóság*gá is akarja intézményesíteni. E sorok írója ismerte jól *Kristóffy József*-et, többször részesült abban a szerencsében, hogy ez a talpig férfi és tökéletes magyar a legbensőbből nyilatkozhatott meg előtte és hálás a pillanatnak, amelyben tiszteletét és csodálatát nyilatkoztathatja meg emberei és politikai jelleme iránt.

Benne is, politikai egyéniségében is az a példa tökéletesül ki, hogyan válik egy ember a harcok tüzeiben

a szabadság gondolatnak nem „csak azért is“, hanem meggyőződéses propagatorává. Született államférfi — mondhatnók róla Spengler találó jellemzésével. Született államférfi, aki mindenekelőtt ismerő, az emberek, szituációk és dolgok ismerője; megvolt a „pillantása“, amely habozás nélkül és megvesztegethetetlenül átfogja a szükségesség körét; a tények embere volt, aki sohasem jutott abba a veszedelembé, hogy érzelmi politikát csináljon — csinálta a jót... a *szükségeset* csinálta, illetőleg akarta csinálni! Ebből kifolyóan kellett neki az elsőnek lennie, aki, mint felelős tényező, a magyar politika közjogi beállítottságával szemben a *szociális* szempontokra tette a súlyt.

A választójoggal, a magyar nép politikai szabadságának biztosításával a magyar *függetlenségi* gondolatot és a nemzeti erők fölgüyjtését is jobban szolgálhatta, illetőleg úgy vélte, hogy jobban szolgálja, mind megannyi közjogi program.

Taktikázik! — mondták rá politikai ellenfelei (rengetegen voltak). Nem szívügye a választójogi reform, csak taktikai elem, s abban a pillanatban cserbenhagyja, amint nem lesz rá szüksége... Nagyon távoli érdekesség az ma már, hogy mindezzel *éppen azok* vádolták, akik, amidőn győzelemre jutottak, *Ferenc József* kifejezett kívánságára a demokratikus választójogi reform megalkotásának kötelezettségével vették át a kormányzatot, de úton hazafelé Bécsből már a vonaton elhatározták, hogy csak beszélni fognak róla — de nem meg-

csinálni... Kupéválasztójogi!

— Mondok magának valami köz-helyet — mondta egyszer e sorok írójának *Kristóffy* —: az én életem nyitott könyv. Abból meglát-szik, hogy amit csináltam, az taktika volt-e csak, vagy meggyőződés.

Mikor a magyar politika legközö-pén egy afféle önkéntes emigráció-ban élt, magatartásában sohasem volt semmi rezignáció; a maga módján és a maga körében tovább dolgozott a demokratikus reformokért — nép és nemzet egyetemes érdekeit szolgálván — és mindig tudta, mit csinál.

Még egyet. Nem volt benne harag, se keserűség, se szenvedélyesség politikai ellenfelei irányában. A legtöbb, de ez minden volt, hogy *sajnálta* őket, sajnálta konok egyoldalúságuk és elfogultságuk miatt — és aggodalmakkal volt eitelve népe és nemzete sorsáért.

Igen, egyike volt azoknak, akiket idő és tapasztalat tanított meg. És ő jól megtanult mindent. Politikai életútjának minden állomásán többet és többet tudott és mindig jobban átalakult. „Benne volt“ a dolgokban, a harcok tüzeiben s noha minden erejét és lehetőségét a magyar nép *politikai* szabadságának megvalósítására fordította, jól tudta, hogy fokozatosnak kell lennie a fejlődésnek s a politikai szabadság az, ami megelőzi és meg is teremti a szabadságot.

Voltak hát Paulusok a magyar politikában.

Csak az a baj talán, hogy nem voltak elegenden!...

Mi vezetett a munkássághoz?

Irtta: Szabó István

A munkássághoz engem, a polgári ivadékot, nem az érzelmek vezettek. Elvégre sem káplán, sem apáca nem vagyok. Különbösen is, az érzelmi okok nem elégségesek ahhoz, hogy ember és ember között tartós viszonyt teremtsenek. Esküdt ellensége vagyok az „érzelmeknek“, mint ahogyan kész barátja annak, amit Spinoza nevű bölcselő *amor intellectualis*-nak, az ész szerelmének nevezett el. Engem az vezetett a munkássághoz, mert a történelemből tudom, hogy a társadalmi osztályok egymást követve adják át a jogart, a koronát és az országalmát. A feudalizmus után a polgárság, a polgárság után majd a munkásság ül a hatalom székébe. E természetes és egészséges folyamatból amint a történelem műsájának szemé rátekinet a kutató arcára, ettől a tanítvány vagy fölkel és engedelmeskedik, vagy áruló lesz. Azt hiszem, nem szégyen engedelmeskedni a történelemnek.

Meg az is a munkássághoz vezetett engem, mert az ő megerősítésükben országos ügyet, feladatot látok. Egy osztály ereje nem kö-zömbös a többinek, így az egész nemzetnek sem. Minél képzetlenebb, öntudatosabb, gazdagabb, erősebb az ipari munkás, annál erősebb az iparunk. Minél erősebb az iparunk, annál erősebb gazdasági életünk, Minél erősebb gazdasági életünk, annál erősebb gazdasági függetlenségünk, minél erősebb ez a függetlenség, annál erősebb a nemzet függetlensége. Azt hiszem, ez a sor egészen világos mindenki előtt, akinek valami köze van saját lakásához, jövedelméhez, állásához, rokonaihoz, az uccájához, kerületéhez és városához.

Tehát egy történelmi ok és egy hazai ok beszélt ró, hogy a ma-

gam lelkiismerete megnyugtatósára megtegyem a lépést a munkások felé. Nem vitás, hogy a lelkiismeretnek engedelmeskedni kell, ebből még soha semmi nem történt.

Ezek után meggyőződéseim mintegy igazoló pecsétet nyert, amikor a munkásokat olyanoknak találtam, hogy látva őket reményeim lángja nemcsak az égig, hanem a jövőig is csapott. Úgy tudtam velük beszélni, mintha hosszú szellemi tréningeken együvé edződöttünk volna. Elég volt, ha félszavakat mondtunk és megértettük egymást. Elég volt, ha csak összevillantottuk szemünket. Úgy érzem, velük lehet megvalósítani mindazokat az eszméket, melyekért a történelem folyamán a legnagyobbak sokszor kétségbeesve verekedtek. A munkás most ifjúkorát éli: szívében pattog, hangosan szól a lelkesedés minden jó iránt. Míg mások unatkozva bö-biskolnak a humanista eszmények mellett, a munkás ezektől izgalomba jön, mintha ő volna az igazi márciusi ifjú. Biztató dolog ez a március, különösen most télen. A kalapács férfaitól várom az új, a férfias humanizmust. A jövő században az „égi magasok“ ezt a megváltást harmozták majd nekünk. Menjünk csillagai alá és tartsuk feljűk arcunkat.

Persze, hogy nem mindegyikük ilyen. A nagy tömeg szárnyszerű-gett, a mindennapi robot elnehezítette őket. A gazdasági rendszer, a társadalom lenyisszantotta evezőtollait. De az elit, akiről beszéllek, majd megtanítja repülni a struccokat is. Hogy kicsoda lelki-erő van bennük, erre itt a példa. Mint annyiszor, a múltkor is fel-jött hozzám a „Magyar Nemzet“ szerkesztőségébe egyikük. Arca akkor megtört és irtózatosan sápadt volt. Mi a baj? — kérdeztem. Akadozva a fájdalomtól és a férfiúi szeméremtől elmondotta, egyik öccse Szerbiában, a másik egy másik országban üzemi szerencsétlenség áldozata lett. Szörnyű véletlen, hogy a munkás a két hirt őt nap-

leforgása alatt tudta meg. A munkás meglelt ember, családja van. Elfordítottam arcomat, mert nem bírtam, hogy könnyeivel küszködő szemét lássam. Így ültünk két né-héz hír árnyékában egymás mellett sokáig, szóltanul. Végre megszólalt s kissé megnyugodva megkér-dezte, mikor lesz időm, hogy a magyar parasztság történetéről és problémáiról beszéljünk.

Ez a munkás mintegy két öccsének holtteste mellől, eltorzítva a fájdalomtól, ilyenekre tudott gondolni!

Az önértetnek, a férfiúi függetlenségnek, az öntudatnak igazi példatárát szintén a munkásság körében tapasztaltam. Láttam, hogy vezetőségi üléseken, megbeszéléseken ismeretlen nekik az oktan félelem, a meghunyászkodás az előljárók, a vezetők előtt. Úgy beszél a kisebb a nagyobbbal, mint ember emberrel. Nem a rang, nem a fizetés, hanem a természetes képesség dönti el a vitát náluk. Mindez ösztönös bennük. De tudatos is. Boldognak kell lennünk, hogy ápolják ezt a méltóságosan emberi hagyományt.

Mindez amellett szól, hogy nem kell félni a holnap szépségeit az eljövendő munkástársadalomtól. Hogy mikor lépjük át az új társadalom határát, ez természetesen bizonytalan. Addig ezer és ezer kicsi, talán jelentéktelen részletmunkát kell elvégeznünk. Szerintem az az igazi csoda, amit lassú, de konok munkával csinálunk meg. A hirtelen támadt, váratlan üstökösök és csodákat a sötétség bekapja és lenyeli. Legfeljebb szemünk káprá-zik tőle. De nem cél, hogy a szem vaksin hunyorogjon, hanem hogy fokozatosan erősödő világosság mellett egyre élesebben lásson. Ehhez persze gyakran reménytelenül, de mindig összeszorított fogakkal dolgozni kell. A munkásság ezt csinálja s boldog lenni, ha tőlük tanulva és őket megértve minél többben mennének át hozzájuk s meg-értenék egyben azt a két okot is, amelyről az előbb írtam.